

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

«Μαινόμενος δε αν τις η, μη φανερός
έστω κατά πόλιν...»

«Αν κάποιος κατέχεται από μανία, δεν πρέπει να εμφανίζεται στην πόλη· οι συγγενείς τους να φυλάγουν τον καθένα από αυτούς μέσα στο σπίτι, με όποιον τρόπο ξέρουν ότι είναι ο καλύτερος, διαφορετικά να πληρώνουν οι συγγενείς πρόστιμο».

Πλάτωνος *Νόμοι*, ΙΑ 934d

«Εσύ τι είσαι; Τρελή ή γνωστικά;» Ένα διαρκές ερώτημα της λεγόμενης δυτικής σκέψης που όμως εκφέρεται από μια έγκλειστη του Δρομοκαΐτειου, και το οποίο προκλήθηκε να απαντήσει η Μαρία Φαφαλιού, όπως μας αναφέρει στο βιβλίο της. Ένα ερώτημα που αποτελεί και τον πυρήνα του φιλοσοφικού στοχασμού για την κατασκευή της διάκρισης μεταξύ Λογικού και Παράλογου, αλλά και που ενσαρκώνει ταυτόχρονα τον Θρίαμβο της Λογικής από την ίδια την έγκλειστη απέναντι στη βιοϊατρική νοσογραφία και πλάνη. Το ίδιο ερώτημα χαρακτηρίζει όμως, ως προς την ουσία του, και την αυθαιρεσία της επικράτησης του συστημικά οριζόμενου Λογικού έναντι του αυθαιρέτως οριζόμενου Παράλογου το οποίο παραδόξως για την κυρίαρχη σκέψη, τόσο γραμματικά όσο και συντακτικά, εμπεριέχει τον καθαυτό ορισμό της Λογικής,

ιδιαίτερα σε συσχέτιση με τον συγκεκριμένο χώρο που εκφέρεται, το ψυχιατρείο.

Πιστεύω ότι και ο κοινωνικός αποκλεισμός του «μαινόμενου» και ο κατ' οίκον εγκλεισμός του όπως τον ορίζει ο μεγάλος φιλόσοφος στους *Νόμους*, δηλαδή στους κανόνες και όρους υλοποίησης της ιδεατής Πολιτείας, επιβάλλεται αποκλειστικά με συστημικούς όρους, δηλαδή ως συστατικό στοιχείο για την ύπαρξη της Πόλης, δηλαδή της κυριαρχίας του κράτους. Μια ιδεατή Πολιτεία που είναι απαγορευτική απέναντι στην πολυμορφία και στο κάθε διαφορετικό από αυτό που ορίζεται από αυτήν και τους Άρχοντες ως «αγαθό» και «τέλειο».¹

Στην ιστορική διερεύνηση της αρχαιολογίας των Αποκλεισμών θα συναντήσουμε, σε διαφοροποιημένες και μεταβαλλόμενες κοινωνικοπολιτικές, οικονομικές και πολιτισμικές συνθήκες, την κατασκευή των διακρίσεων, των μηχανισμών κοινωνικού ελέγχου, τον χωροταξικό αποκλεισμό εκτός κοινωνικού σώματος, τη δημιουργία των ασύλων, την επινόηση της Ψυχιατρικής και της Ψυχολογίας, τη σύζευξη της Ψυχιατρικής με τη Δικαιοσύνη, τη βιοϊατρική κυριαρχία και την οικονομική της σύμπλευση με τη φαρμακοβιομηχανία, τους «μεταρρυθμιστικούς» εκσυγχρονισμούς με δημοσιονομικά κριτήρια της ελεύθερης αγοράς, την αποδόμηση της δημόσιας και καθολικής υγείας, αλλά όμως και θεωρίες, πρακτικές και εμπειρίες αποδόμησης αυτών που τις ενσαρκώνουν.

Ο κοινωνικός αποκλεισμός, άρα και η διεργασία που

---

1. Η Παναγιώτα Σταμάτη ασχολήθηκε συστηματικά με την αρχαιολογία των Αποκλεισμών και στο έργο του Πλάτωνα στην κλασική Ελλάδα, ήδη ως μεταπτυχιακή του Τμήματος Ψυχολογίας του ΑΠΘ με τη διπλωματική εργασία της με τίτλο «Μαινόμενος δε αν τις η, μη φανερός έστω κατά πόλιν...». Συνεχίζοντας δε αυτό το μοναδικό και σημαντικό ερευνητικό της έργο, αποπερατώνει την περίοδο αυτή στο ίδιο Τμήμα τη διδακτορική της διατριβή με θέμα «Η αρχαιολογία της κλινικής. Ο Ιπποκράτης και η μανία στις Επιδημίες I-VII Corpus Hippocraticum και στη δυτική επιστημονική παράδοση».

οδηγεί σε αυτόν, χαρακτηρίζει διαχρονικά-ιστορικά τη συγκρότηση των ανθρώπινων κοινωνιών ως συνέχεια μέσα από ασυνέχειες, τόσο ως προς τη θέσπισή του όσο και ως προς τις πληθυσμιακές ομάδες που εκάστοτε πλήττονται. Ψυχιατρική και Ψυχολογία επινοούνται και αυτονομούνται ως επιστημονικοί κλάδοι και ως κοινωνικο-αστυνομικές τεχνικές απομόνωσης και αποκλεισμού του Παράλογου, όπου επιστήμη-γνώση, δηλαδή εξουσία, διαχέονται με τέτοιο τρόπο στο κοινωνικό σώμα ώστε να εσωτερικεύονται και να νοηματοδοτούνται με συγκεκριμένο περιεχόμενο έννοιες όπως δίκαιο, κανονικότητα, επικινδυνότητα κ.λπ. Έτσι οι επιστήμες αυτές αποκτούν εργαλειακά χαρακτηριστικά διασφάλισης της συστημικής ισορροπίας. Δηλαδή, σύμφωνα με τον Foucault, «...πρέπει να διαπιστώσουμε ότι κατά την καταγραφή της ιστορίας των τρελών περιγράψαμε την ιστορία αυτού που έκανε ουσιαστικά εφικτή την εμφάνιση της Ψυχολογίας, αν και όχι στο επίπεδο της χρονολογίας των ανακαλύψεων ή μιας ιστορίας των ιδεών, αλλά ακολουθώντας την αλληλοεμπλοκή θεμελιωδών δομών της εμπειρίας...»²

Έτσι ο Λόγος των Ειδικών χαρακτηρίζεται συνήθως από έναν διαρκή Μονόλογο. Όπου ο Άλλος, άμεσα ή έμμεσα, απουσιάζει ως πρωταγωνιστής και γίνεται συνήθως αντιληπτός ως «πρόβλημα» – ξεκομμένα από το κοινωνικό-πολιτικό και πολιτισμικό πλαίσιο. Βρισκόμαστε σε έναν χώρο όπου επικρατεί ο λεγόμενος επιστημονικός λόγος, δηλαδή ο Λόγος των Ειδικών, ο οποίος και διαχρονικά αναπαράγεται. Προκύπτει από την αφαίρεση του Λόγου των συνανθρώπων που υφίστανται μια βιογραφική ρωγή και που τους προσάπτεται ως διαχρονικό και εφ' όρου ζωής χαρακτηριστικό. Αναπαράγεται μονομερώς

---

2. M. Foucault, *Wahnsinn und Gesellschaft*, Suhrkamp, Frankfurt/M 1981, σ. 550.

μέσα από μονόπλευρες αναλύσεις, μεθοδολογικές κατασκευές και μυθοπλαστικές προσεγγίσεις, ή αυθαίρετες και υποθετικές πολλές φορές αιτιολογικές συζητήσεις. Προκύπτει επίσης μέσα από την αντικειμενοποίηση της ιστορίας, των κοινωνικών διεργασιών, της ανθρώπινης ύπαρξης και εμπειρίας. Της συρρίκνωσης, ιδιαίτερα στον χώρο της ψυχικής υγείας, αυτής της εμπειρίας –όταν δεν συνάδει με την εκάστοτε αντίληψη για το «φυσιολογικό», το «υγιές», το «κανονικό»– σε συμπτώματα, της κατηγοριοποίησης και ταξινόμησής της, τις πρακτικές που εφαρμόζονται και που προσβάλλουν πολλές φορές την ανθρώπινη αξιοπρέπεια ασκώντας ψυχολογική ή και φυσική ακόμβια. Η διαρκής αναπαραγωγή αυτού του επιστημονικού Μονόλογου, η κυριαρχία του και η συστηματική διάχυσή του στο κοινωνικό σώμα είναι στην ουσία μια πολιτική πρακτική που υπηρετεί μια συγκεκριμένη ιδεολογία. Μια ιδεολογία που εμποδίζει στην ουσία την ακύρωση των μηχανισμών και των διεργασιών αποκλεισμού ή περιθωριοποίησης μιας σειράς ατόμων ή ομάδων, αφού και η ίδια εμφανίζεται, εγκαθιδρύεται και αναπαράγεται μέσω της ενίσχυσης αυτών ακριβώς των διεργασιών και μηχανισμών χειραγώγησης, μηχανισμών και διεργασιών που συντελούν στη σημερινή πολιτική, οικονομική, κοινωνική, πολιτισμική κρίση και στην κρίση των επιστημών.

Αυτό τον Μονόλογο ακυρώνει η Μαρία Φαφαλιού στο βιβλίο της. Πρώτον με την ανάδειξη του Λόγου σημαντικών ανθρώπων όπως ο Γιώργος Φαλελάκης, ο Γιώργος Κοκκινίδης, ο Γιώργος Γιαννουλόπουλος κ.ά. Έγκλειστοι, που αντέταξαν στον Λόγο των Ειδικών και στη βία των ψυχιατρείων τον αγωνιώδη και πολύμορφο αγώνα τους για τα δικαιώματα των ατόμων με ψυχιατρική εμπειρία. Μέσα από τη μακρόχρονη και πολύπαθη εμπειρία του εγκλεισμού τους στα ψυχιατρικά άσυλα ανέδειξαν έναν διαφορετικό και μαχητικό και άκρως επιστημονικό Λόγο, τον οποίο διέκοψαν όμως γιατί εξαιτίας

αυτής ακριβώς της πολύπαθης εμπειρίας εμποδίστηκαν βίαια να πλησιάσουν το προσδόκιμο ζωής.

Τα τελευταία χρόνια βιώνουμε τις απάνθρωπες επιπτώσεις της καπιταλιστικής κρίσης με τη φτωχοποίηση του πληθυσμού. Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά εκλαμβάνει αυτή η κρίση σε μια χώρα όπως η Ελλάδα, όπου ο καπιταλισμός αναδεικνύει την πιο χυδαία και διεφθαρμένη μορφή του. Η δημοσιονομική λογική του νεοφιλελεύθερου μοντέλου, οι εφαρμοζόμενες κατ' εντολή δανειστών και καιροσκόπων μνημονιακές πολιτικές και οι εγκληματικές επιπτώσεις τους, ιδιαίτερα στον τομέα της δημόσιας υγείας, διαχέονται και στον τομέα της ψυχικής υγείας ακυρώνοντας, με τη συνέργεια ενός νεοσυντηρητικού και δήθεν εκσυγχρονιστικού κοινωνικοψυχιατρικού και ψυχολογικού μοντέλου, την έννοια και τις πρακτικές της διαφορετικής συνάντησής μας με συνανθρώπους που βιώνουν κρίσιμες ψυχολογικές καταστάσεις, αλλά και της ίδιας της διεργασίας αποϊδρυματοποίησης. Η χωροταξική μετεγκατάσταση από το ψυχιατρείο σε νεοϊδρυματικές δομές στην κοινότητα χωρίς την ακύρωση του κυρίαρχου ψυχιατρικού-ψυχολογικού παραδείγματος στην κοινότητα συντελείται συνήθως με τη διαμεσολάβηση κρατικοδίαιτων και δήθεν μη κυβερνητικών και μη κερδοσκοπικών οργανώσεων και εταιρειών, αναπαράγοντας τα ιδρυματικά χαρακτηριστικά και την αφαίρεση των δικαιωμάτων που υφίστανται τα άτομα με ψυχιατρική εμπειρία. Τα δικαστικά ψυχιατρεία αλλά και η αναγκαστική νοσηλεία στο σπίτι δεν απέχουν πολύ από την αναπαραγωγή της επικινδυνότητας, της στέρησης δικαιωμάτων και του κοινωνικού αποκλεισμού.

Η μονοδιάστατη βιοοργανική και βιοχημική προσέγγιση, η ψυχολογικοποίηση και η ψυχιατρικοποίηση της ανθρώπινης ύπαρξης και των κοινωνικών προβλημάτων, η μετατροπή του υποκειμένου και της ιστορίας του σε «περίπτωση» και «περι-

στατικό» δεν βρίσκουν ανταπόκριση διαχρονικά στα κείμενα, στη σκέψη και στη μακροχρόνια και ανιδιοτελή εμπειρία της Μαρίας Φαφαλιού. Η ιστορία, ως ιστορία υποκειμένων και όχι ως ιατρικά «ιστορικά», συναντάται σε όλα τα συγγραφικά της έργα. Η ολιστική και ανθρωποκεντρική προσέγγιση που χαρακτηρίζει τη συγγραφέα είναι αυτή που ακυρώνει τους ανιαρούς και μονότονους Μονόλογους των Ειδικών, που απελευθερώνει και εμάς τους ίδιους από τα δεσμά των κλειστών και αδιέξοδων συστημάτων σκέψης τα οποία συρρικνώνουν την ανθρώπινη ύπαρξη και δημιουργία, αλλά δυστυχώς κυριαρχούν και χαρακτηρίζουν την εποχή μας.

Κώστας Μπαϊρακτάρης³

---

3. Ο Κώστας Μπαϊρακτάρης είναι αναπληρωτής καθηγητής στο Τμήμα Ψυχολογίας του ΑΠΘ και πρωτοπόρος στην ψυχοκοινωνική και επαγγελματική αποκατάσταση.